

FERHUNDE KALFA HİKÂYESİNDE BAĞDAŞIKLIK VE TUTARLILIK GÖRÜNÜMLERİ*

Keziban TEKŞAN**

Geliş Tarihi: Aralık, 2017

Kabul Tarihi: Şubat, 2018

Öz

Metin dil bilimi, dil çalışmalarında temel birim olarak metni kabul etmekte, metnin anlamını cümlelerin birbirleriyle kurdukları bağlantılarda aramaktadır. Bu bağlamda dilsel açıdan “metin, birbirini izleyen sıralı ve anlamlı bütünler oluşturan tümceler dizisidir.” diye tanımlanmaktadır. Bu tanım metni oluşturan cümlelerin rastgele sıralanmadığını aralarında her yönden uygun bağlantıların olması gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla metin bir bütün olarak yapısı, işlevi ve onu oluşturan unsurlar arasındaki ilişkilerle birlikte ele alınmaktadır. Bu nedenle metin dilbilim çalışmalarında bir dilsel olgunun metin olup olmadığını belirleyen metinsellik ölçütleri geliştirilmiştir. Bağdaşıklık ve tutarlılık dilsel bir birimin metin olup olmadığı belirlemede kullanılan metinsellik ölçütlerindedir. Bağdaşıklık metindeki cümlelerin kendi içindeki bağlantısı ve ilişkisiyle şekillenir ve daha çok metnin dilbilgisel görünümüne odaklanır. Tutarlılık ise metnin genel bütünlüğüyle ve kabul edilebilirlikle ilgilenir. Bir metnin bağdaşıklık durumu metnin yüzey yapısındaki dilsel unsurlarla sağlanırken tutarlılık durumu ise metnin derin yapısında anlamlar arasındaki mantıksal ilişkilerle sağlanır. Bu çalışmada Türk edebiyatının tanınmış yazarlarından olan Halit Ziya Uşaklıgil’in Ferhunde Kalfa adlı hikâye metni bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütlerine göre incelenecektir. Bağdaşıklık ve tutarlılık görünümü hikâyeden seçilen alıntılarla örneklendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Metinsellik, Ferhunde Kalfa, bağdaşıklık, tutarlılık.

THE COHESION AND COHERENCE OF VIEWS IN THE STORY OF HALIT ZIYA UŞAKLIGIL NAMED FERHUNDE KALFA

Abstract

Text linguistics affirms text as a basic unit in language studies and investigates for the meaning of the text in the context of the connections between the sentences. In this context, Linguistic text is defined as a sequence of sentences that form successive and meaningful integrations. This definition demonstrates that the cues that make up the text are not randomly ordered and that there must be appropriate links between them in each direction. Therefore, the text should be discussed as a whole together with its structure, its function and the relations among its constituent elements. For this reason, textuality criteria have been established in textual studies to determine whether a linguistic phenomenon is text or not. Cohesion and coherence are the textual criteria used to determine whether a linguistic unit is text. Cohesion is shaped by the connection of the cues in the text and is more focused on the grammatical appearance of the text. But coherence is

* Bu makale 18-24 Eylül 2017 tarihlerinde Malaga Üniversitesinde düzenlenmiş olan 1.Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr.; Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, kezibanteksan@gmail.com.

related to the overall integrity of the text and its acceptability. The cohesion condition of a text is provided by the linguistic elements of the surface structure of the text while the coherence condition is provided by the logical relations between the meanings of the deep structure of the text. In this study, the story text of Ferhunde Kalfa of Halit Ziya Uşaklıgil, one of the well-known authors of Turkish literature, will be examined according to the criteria of cohesion and coherence. The appearance of cohesion and coherence will be exemplified by selected quotations from the story.

Keywords: Textuality, Ferhunde Kalfa, cohesion, coherence.

Giriş

Metin dil bilim, dil çalışmalarında en büyük birim olarak cümlenin yetersizliğinin anlaşılmasıyla hızla gelişme gösteren bir çalışma alanı olmuştur. Metin dil bilimi, dil çalışmalarında temel birim olarak metni kabul etmekte, metnin anlamını cümlelerin birbirleriyle kurdukları bağlantılarda aramaktadır. İletişimin temel birimi olan metin, hem mantıksal hem anlamsal hem de dilsel bağıntılı bir bütündür. Bu bağlamda “Dilsel açıdan metin, birbirini izleyen sıralı ve anlamlı bütünler oluşturan tümceler dizisidir” (Günay, 2007: 44) diye tanımlanmaktadır. Bu tanım metni oluşturan cümlelerin rastgele sıralanmadığını aralarında her yönden uygun bağlantıların olması gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla metin bir bütün olarak yapısı, işlevi ve onu oluşturan unsurlar arasındaki ilişkilerle birlikte ele alınmaktadır. Bu nedenle metindilbilim çalışmalarında bir dilsel olgunun metin olup olmadığını belirleyen metinsellik ölçütleri geliştirilmiştir. Bağdaşıklık ve tutarlılık dilsel bir birimin metin olup olmadığını belirlemede kullanılan metinsellik ölçütlerindedir. Bağdaşıklık metindeki cümlelerin kendi içindeki bağlantısı ve ilişkisiyle şekillenir ve daha çok metnin dilbilgisel görünümüne odaklanır. Tutarlılık ise metnin genel bütünlüğüyle ve kabul edilebilirlikle ilgilidir. Bir metnin bağdaşıklık durumu metnin yüzey yapısındaki dilsel unsurlarla sağlanırken tutarlılık durumu ise metnin derin yapısında anlamlar arasındaki mantıksal ilişkilerle sağlanır.

Halit Ziya Uşaklıgil’in Servet-i Fünûn edebiyatı içindeki önemli yeri herkesce kabul edilmektedir. “Halit Ziya Uşaklıgil, nesrin hemen her alanında çok sayıda eser bırakmış büyük bir yazı ustasıdır. Çağdaşları arasında bu konuda kendisiyle boy ölçülebilecek başka bir yazar bulmak imkânsız gibidir” (Huyugüzel, 1995:33). Mensur şiir, hatıra, edebiyat tarihi, çeviri ve makale türünde eser veren yazar daha çok hikâye ve romanlarıyla öne çıkmıştır. Alanla ilgili kaynaklarda onun hikâyeleri kendinin küçük roman olarak adlandırdığı büyük hikâyeler ve küçük hikâyeler diye gruplandırılmaktadır (Huyugüzel, 1995: 33). “Yazarlıktaki ustalığını küçük öykülerde de sürdüren Halit Ziya bu türün edebiyatımızdaki öncül eserlerini vermiştir” (Kolcu, 2005: 266).

Bu çalışmada incelenen metin, yazarın küçük hikâyeleri arasında yer almaktadır. Halit Ziya'nın hikâyelerini genel olarak ne romanlardan ne de büyük hikâyelerden ayırmanın mümkün olmadığını söyleyen Huyugüzel (1995) devamında “Bunlar konu, kişiler, üslup ve anlatım araçları bakımından büyük ölçüde roman ve büyük hikâyelere benzerler. Önemli bir farklılık, hacme bağlı olarak bunların genellikle birer hayat tablosu olmalarıdır” (Huyugüzel, 1995: 58) der.

Yazarın küçük hikâyelerinden biri olan Ferhunde Kalfa hikâyesinde de Ferhunde'nin hayat tablosu yansıtılır. Hikâyenin kısaca özeti şöyledir. Ferhunde zengin bir konakta evin küçük kızı Hasna ile birlikte büyütülen, evin kızı gibi davranılan bir cariyedir. Birgün Hasna'ya görücüler gelir. Bu görücüler Ferhunde'nin de kendi evlilik hayallerini kurmasına yol açar. Ferhunde kendi düğününü ve düğününde siyah simsiyah olan saçlarını Hasna'nın gibi sarı sapsarı yapmanın hayalini kurmaya başlar. Hasna evlenip gelin giderken ona yardım etmesi için onunla birlikte gönderilen Ferhunde'ye de uygun bir sırada yapılacak evlilik sözü verilir. Ancak bu uygun sıranın gelmesi, Ferhunde'nin evlilik hayali Hasna'nın hayatına bağlı olarak sürekli değişir ve uzar. Ferhunde evlilik için önce Hasna'nın çocuğunu doğurmasını sonra onun büyümesini beklemek zorunda kalır. Bekleyiş uzadıkça Ferhunde'nin hem fiziksel görünüşünde hem de hayalinde değişimler oluşur. O, ancak saçlarına bir kar tabakası düştükten ve Hasna'nın oğlu Sabit evlendikten sonra Sabit'in lalasıyla istemeyerek de olsa evlenir ama saçlarını sarı sapsarı yapmasına gerek kalmaz çünkü saçları kar gibi bembeyaz olmuştur.

1. Bağdaşıklık

Bağdaşıklık metinselliğin temel ölçütlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Uzun, 1995; Günay, 2007). Metni oluşturan cümleler birbirleriyle çeşitli bağlantılar kurmakta, rastgele sıralanmamaktadır. Metnin iyi anlaşılıp iyi yorumlanabilmesinin yolu cümleler arasında kurulan sağlam bağlantıyla gerçekleşmektedir. “Bir yazının metin olmasını sağlayan metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümü” (Günay, 2007: 71), olarak tanımlanan bağdaşıklık, metni oluşturan cümleler veya yargılar arasında dil öğeleri ve dil kuralları aracılığıyla anlam bağlantısının sağlanması (Balyemez, 2010) diye de tanımlanmaktadır. Buna göre bir metinde hiçbir ögenin tek başına bir anlam ifade etmeyeceği ancak diğer öğelerle kuracağı bağlantılarla anlam kazanacağı görülmektedir. Denilebilir ki metinde bir öge mutlaka diğer öğelerle bir ilişki içinde bulunmalı, yani öğeler bir zincirin halkaları gibi birbirlerine bağlanmalıdır.

Metnin bağdaşıklığını sağlayan öğeler değişik şekilde tasnif edilmektedir. İlgili kaynaklarda Halliday ve Hasan'ın “Cohesion in English” adlı çalışması, bağdaşıklık konusundaki en önemli çalışma olarak kabul görmüştür. Adı geçen çalışmada bağdaşıklık öğeleri gönderim, değiştirim, eksilteli yapılar, bağlama öğeleri ve kelime bağdaşıklığı olarak beş

başlık altında toplanmıştır (Balyemez, 2010). Bu çalışmanın, ülkemizde yapılan birçok çalışmaya temel oluşturduğu da bilinmektedir (Balyemez, 2010; Dilidüzgün, 2010; Aydın 2012).

Cümleler arası bağıntının bir yanıyla dil bilgisel bir yanıyla da mantıksal ilişkiyle kurulduğunu belirten Günay (2007), her dilin kendine özgü bir sözdizimi ve tümceler ya da sözcükler arası düzenleniş biçimi olduğunu belirterek bağdaşıklık öğelerini; Oluşturucu Ögenin Yinelenmesi, Artgönderim ve Öngönderim, Eksilteli Yapılar, Örtük Anlatım: Sezdirimler ve Çıkarımlar, Örgeler ve İzlek, Dilbilgisel Eylem Zamanları, Tümceler Arası Bağntı Öğeleri, Metni Bölümlere Ayıran Belirticiler başlıkları altında altı grupta ele almıştır. Uzun (1995) ise bağdaşıklık öğelerini, Gönderimsel Bağdaşıklık Görünümleri ve Biçimsel-Sözlüksel Bağdaşıklık başlığı altında gruplandırmıştır. Gönderimsel bağdaşıklık görünümünü ise; Öncül-Bağımsız Bağdaşıklık öğeleri (Kişi adları, gösterme adları, dönüşlülük adları, gösterme sıfatları) ve Ardıl-Bağımlı Bağdaşıklık Öğeleri (İyelik ekleri, belirtme durumu eki, ilgi ekleri, kişi ekleri) diye iki grupta ele almış, Biçimsel-Sözlüksel Bağdaşıklık öğelerini de Değiştirim, Sözcük İlişkileri ve Sözcüksel Bağdaşıklık, Eksilti ve Zaman, Görünüş, Kip başlıkları altında gruplandırmıştır. Bu çalışmada Uzun (1995)'un sınıflandırdığı bağdaşıklık öğelerine göre Halit Ziya Uşaklıgil'in Ferhunde Kalfa adlı hikâyesi incelenecektir. İncelemede İnkılap ve Aka Basımevinde 1974'de basılan *Bir Yazın Tarihi* adlı kitapta, 49-60 sayfalarda yer alan Nevzat Kızılcan'ın sadeleştirdiği metin esas alınmıştır. Bu yüzden çalışmada hikâyeden yapılan alıntılar tırnak içinde ve sayfa sayısı gösterilmeden kullanılmıştır. Hikâyenin her cümlesi baştan sona doğru numaralandırılmıştır. Alıntı cümlelerinde cümle numaraları belirtilmiştir.

1.1. Hikâyedeki Gönderimsel Bağdaşıklık

Gönderim, bir metinde kelime, konu, kavram ya da düşüncenin önce veya sonra aynı şekilde ya da farklı şekilde yeniden kullanılmasıyla yapılan, metinde konu bütünlüğü sağlayan, metnin bağdaşıklık örgüsünü oluşturan unsurdur (Uzun, 1995; Günay, 2007; Dilidüzgün, 2010). Dilin ekonomik kullanımını sağlayan gönderim öğeleri ancak birbirleriyle kurdukları gönderim ilişkisiyle anlam kazanırlar. En çok başvurulan bağdaşıklık ögesidir. Metinde gönderimde bulunan unsurun metnin içinde ya da metnin dışında oluşuna göre iç gönderim/dış gönderim; gönderimde bulunan unsurun konumuna (önce/sonra) göre art gönderim/ön gönderim ve gönderim öğelerinin sözcükbirim ya da biçimbirimlerden oluşuna göre de öncül/bağımsız gönderim ve ardıl/bağımlı gönderim diye sınıflandırılmaktadır. Bu hikâyedeki gönderim unsurları belirlenirken daha önce de söylendiği üzere Uzun (1995)'un sınıflandırması kullanılmıştır.

1.1.1. Öncül/Bağımsız Gönderim Ögeleri

Kişi adları, gösterme adları, dönüşlülük adları, gösterme sıfatları gönderimin öncül ögeleri olarak kabul edilir (Uzun, 1995:38).

1.1.1.1. Kişi Adları

Adılar ise en çok bilinen ve en çok kullanılan gönderimdir. İncelenen metinde kişi adları gönderim ögeleri olarak çok sık kullanılmıştır. Hikâye kahramanı Ferhunde Kalfa'ya sık sık zamirle gönderim yapılarak tekrardan kaçınılmıştır. Bu gönderimler kimi zaman yazar tarafından kimi zaman da diğer kahramanlar tarafından yapılmıştır.

Ferhunde! Sen, Hasna ile birlikte büyüdün. (70) **Seni,** şimdiye dek **ondan** ayrı tutmadım (71). **Sen** de hepimizin memnurluğunu kazandın! (72) Bu akşam **Ferhunde,** bu mutluluk belgesiyle eve dönünce **Damat Bey** de buna kendi yönünden bir ödül payı eklemek istedi (164): Ferhunde Dadı! **Seni** gelin etmek de **benden...** (165) “Dadı haberin var mı? **Sana** kısmet çıktı!”dedi (183). “Aaa! İnanmıyor musun, dadı? (185) İşte Bey söylüyor; **Seni** Sabit’in lalası istiyormuş! (186)

Görüldüğü gibi hep ikinci kişi adlı ile Ferhunde'ye gönderimde bulunulmuştur. İkinci kişi adının kullanılmasının bir nedeni de Ferhunde'nin evdeki konumudur. O evin kızı değildir. Evin kızının ya ismi ya da Küçük Hanım sıfatı kullanılır.

1.1.1.2. Dönüşlülük Adları

Şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan kendi dönüşlülük zamiri de öznenin yerini tutan bir gönderim ögesi olarak kullanılmıştır. Hikâyede Ferhunde Kalfa evlilik hayallerini hep kendi kendine kurmuştur. Bu durum Ferhunde'nin sosyal konumuyla yakından ilgilidir. Ferhunde cariye olduğu için duygu, düşünce ve hayallerini kimseyle paylaşamaz, dillendiremez sadece hayal kurar. Bu durum da özellikle kendi zamiriyle dile getirilir, kendi kendine tekrarıyla pekiştirilir.

O, giden görücülerin, ne olursa olsun, **kendisine** de bir şey getireceklerinden, bu evin içinde dönen evlenme sorunundan **kendisine** de bir pay düşeceğine içten bir inançla güvenmişti” (24). “**Kendi** güzelliğine güveni vardı” (27). “Görücüler gelmeye başladıktan sonra, Küçük Hanımla **kendi** arasında kıyaslamalar yapar, oranlar kurar; hesap sonunda **kendisine** pek de övülmeye değer toplamlar çıkarmazdı (28). “Ve bunlar alınırken,

beğenilirken **kendisini**, **kendi** düğününü düşünür; kuşkusuz, bir adalet duygusuyla **kendi** yerini saptardı (46). “Hayırlı bir sırada” sözünün amacını da anlamıştı (90). **Kendi kendine**: Ne olacak? Küçük Hanımın bir çocuğu doğunca...” diyordu (91). “**Kendi kendine** mırıldanırken, arkasından onlar da duydular” (189).” O zaman **kendi kendine** hesapladı: Sabit için “Yirmi ikisinde “diyorlardı (201).

1.1.1.3. Gösterme Adılları

Gösterme adılları da gönderim ögesi olarak kullanılmıştır.

Şundan ben de alayım, varsın biraz gösterişsiz olsun” (48). “**Bunun**, kuşkusuz, bir ucuzunu bulurum, ama daha küçük olacakmış, ne zararı var” derdi (49). “**Bunlar** eve getirilip de herkes başına üşüşünce Ferhunde, bir ateş parçası kesilirdi” (50). Elinden gelse, **bunları** kimseye göstermeyecek, kimsenin el sürmesine izin vermeyecekti (51). **Bunlara** bakmak, dokunmak hakkı Küçük Hanım’dan sonra yalnız kendisine bağışlanmış gibiydi (52).

1.1.1.4. Gösterme Sıfatları

Hikâyede özellikle Ferhunde Kalfa’nın hayalleriyle ilgili olan olay ve günlere dikkat çekmek için işaret sıfatıyla gönderimlere başvurulmuştur.

Bir gün sofrada Efendi ile Hanım, ufak bir fısıltıdan sonra Ferhunde’ye bakarak, **gülümsediler** (55). Kızın yüreği oynadı, elinde olmadan, gözlerini indirdi” (56). “**O gece** Ferhunde, olmayacak nedenler yaratarak, hep Efendi ile Hanımın yanına girdi çıktı” (57). “**O gülümsemenin** anlamı konusunda bir koku almak istiyordu (58). “Yeniden okudu, cebinden mührünü mürekkepledi ve özenle **kâğıda** bastıktan sonra, bu işlemi izleyen çocuğa uzatarak: “Al Sabit! Dadına ver, artık rahat ettsin”dedi (157). Çocuğun elinden **kâğıdı** alarak, Efendisinin ayaklarına kapandı (161). **Bu kâğıt parçası**, bütün hülya güçlerini canlandırmış, tazelemişti (169).

Ferhunde’nin hayatını etkileyen olay ve zaman belirtilirken de gösterme sıfatları kullanılarak önceki olay ve zamanla bağlantı kurulmuştur.

Bu olaydan sonra Ferhunde’ye bir başka rahatlık geldi (93). **O güne** dek ufak bir korkudan uzak kalmamıştı (94). Ama bu kez, işte emelinin ufkuna açık ve belli bir sözle, kuşkusuz, bir umut dikilmişti” (95). **Bugünden sonra** bekleme dönemi başladı (101). **Bu düğün** de geçmiş, aylar yine aralıksız

zincirini sürükleye sürükleye Ferhunde'nin saçlarına bir kar tabakası daha eklemiştir" (212). Böylece daha önce geçen eski bilgi taşıyıcı söz parçalarının tekrarlanmasından kaçınılmıştır. "Gösterme sıfatları, anlatıcının kısa anlatım içinde eski bilgi tekrarını engellemek üzere başvurduğu birimler olarak karşımıza çıkmaktadır" (Uzun, 1995: 49).

1.1.2. Ardıl/Bağımlı Gönderim Ögeleri

İyelik ekleri, belirtme durumu eki, ilgi ekleri, kişi ekleri ardıl-bağımlı bağdaşıklık ögelerindedir.

1.1.2.1. İyelik Ekleri

İyelik ekleri bir metnin bağlamında gönderim değerleri olarak kısa anlatım, gizli özne gibi çeşitli görevler üstlenir. Hikâyede daha çok üçüncü tekil kişi iyelik eki kullanılarak özne yüklem arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır.

Günlerce, haftalarca uykusu kaçı (131). Bütün eski canlılığını, neşesini yeniden buldu (134). Üzüntüsünden, sevincinden oraya yığılıverecekti (160).

1.1.2.2. Belirtme Durumu Eki

Belirtme durum ekinin en önemli işlevi cümle ve cümleler arasındaki bağlantıları kurmaktır. Metinde özellikle belirtme eki cümleler arasında bağlama görevinde kullanılmıştır.

Ona her çeyizlik cariyeye gibi, "Kalfa! Kalfa!" diyorlar ve Ferhunde Kalfa, çevresinde yükselen bu saygı seslenişleri arasında, bir iki yıl sonra "Uğurlu bir sırada yapılacak düğünün tadınının öncülüğünü bugünden duyarak, düğün evini sevinç ve telaşıyla dolduruyordu (100). Bugünden sonra bekleme dönemi başladı (101) .Son cümlede dömeme kelimesinde geçen belirtme eki hem cümle içinde bağlama görevi üstlenmiş ismi fiile bağlamış hem de kendinden önce gelen cümle ile bağlantı kurmuştur. Aşağıdaki alıntıda da benzer bir bağlantı söz konusudur.

O, giden görücülerin, ne olursa olsun, kendisine de bir şey getireceklerinden, bu evin içinde dönen evlenme sorunundan kendisine de bir pay düşeceğine içten bir inançla güvenmişti (24). Bu günden sonra Ferhunde için yeni bir ateşli dönem başladı (192). Evlenme sorunu, yeniden can bulmuştu (193).Yirminci dördüncü cümle ile yüz doksan üçüncü cümle belirtme durum ekiyle birbirine bağlanmıştır.

1.1.2.3. İlgî Ekleri

İsmi isme, ismi fiile ve ismi zamire bağlayan ilgi ekinin metindeki bağdaşıklığı sağlamadaki yeri büyüktür. “Biçimbirimler arasındaki ilişkiler metinselliğin oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Hatta bir metinde biçimbirimler arasındaki bağlantılar metinselliğin oluşumunda olmazsa olmaz koşullardan biridir.”(Özkan,2004: 176)

Düğünde Ferhunde'nin kişiliği birdenbire gelişti; bir Ferhunde'den yüz Ferhunde çıktı (96) Sonunda haberin doğruluğu gerçekleşince Ferhunde'ye büyük bir gönül rahatlığı, bir iç güven geldi (134). O zaman Efendi, çekmecesinin kapağını açtı (154). Kalemimi başparmağının tırnağında çıtlattı (155). Çocuğun elinden kâğıdı alarak, Efendisi'nin ayaklarına kapandı (161). Görüldüğü gibi ilgi eki daha çok ismi isme bağlamıştır.

1.1.2.4. Kişi Ekleri

Kişi eklerini bağdaşıklığın sağlanmasında “ Türkçenin özne atma özelliği nedeniyle kendine özgü ilişkiler sergileyen bir diğer öge olarak karşımıza çıkar” diyen Özkan, (2004) bunu en az çaba yasasına bağlar. Metinde bu durum üçüncü tekil kişiye yapılan gönderimle gerçekleştirilir. Çünkü hikâyede Ferhunde'nin hayalleri üçüncü kişi ağzından anlatılmıştır.

Alışkanlık **edinmişti**: Ne olursa olsun, giyinişini Küçük Hanımınkine benzetmeye **çalıştırdı**((12).Oh! Bu belirsiz karşılık onu nasıl **üzdü!** (130). Günlerce, haftalarca **uykusu kaçtı** (131). Şimdi artık önünde belirsiz bir bekleyiş değil, bilinen bir süre **vardı** (133). En sonunda, işte gelin **olmuştu** (223).

Diğer şahıs ekleri daha çok diyaloglarda kullanılmıştır. **Düşündük**, **taşındık**, seni birlikte göndermeye karar **verdük**... (77). Sana güven**iriz**; ona nasıl bağlılıkla hizmet edeceğine çok iyi **biliriz** (53). İkisi de Ferhunde'ye **sarıldılar**, sarkık yanaklarından **öptüler**; beyaz, artık bembeyaz olmuş saçlarını **okşadılar** (215).

1.2. Hikâyedeki Biçimsel-Sözlüksel Bağdaşıklık

Bir metnin anlamsal ve konumsal yapısıyla ilgili bağlantıları gösteren unsurlardır. Bunlar; Bağlaçlar, Değiştirim, Sözcük İlişkileri ve Sözcüksel Bağdaşıklık ve Zaman, Görünüş, Kip gibi bağdaşıklık öğelerini içerir.

1.2.1. Bağlaçlar

Hikâyede cariyeye olan Ferhunde Kalfa'nın evlilik hayali anlatılır. Ferhunde'nin hayatı evin kızı gibi birlikte büyütüldüğü Hasna'nın hayatına göre şekillenir. Öncelik evin kızı

Hasna'nındır ve onun yaşadıkları doğrudan Ferhunde'yi etkiler, Ferhunde evlenebilmek için Hasna'yı beklmek zorunda kalır. Bu durum doğal olarak hikâyede zaman belirten bağlaçların çokça kullanımını gerektirmiştir.

Düğüne karar verildikten sonra, küçük bir korkuyla birlikte, sevinmekte de uzak kalmamıştı (37). **Bu olaydan sonra**, Ferhunde'ye bir başka rahatlık geldi (93). **Artık** zavallı kalbi ayaklanmaya başlıyordu (112). **Sonunda** haberin doğruluğu gerçekleşince Ferhunde'ye büyük bir gönül rahatlığı, bir içgüveni geldi (132). **Şimdi** artık önünde belirsiz bir bekleyiş değil, bilinen bir süre vardı (133). Ferhunde **artık** bekleyemez olmuştu (148). **Şimdi** Ferhunde'ye, o da “dadi” diyordu (180). **Bu günden sonra** Ferhunde için yeni bir ateşli dönem başladı (192). **En sonunda**, işte gelin olmuştu (223).

Metinde Ferhunde'nin evdeki konumuyla ilgili değişiklik de zaman bağlaçlarıyla belirtilmiştir.

“Ona, **artık** “Ferhunde Kalfa değil,”Sabit Bey'in Dadısı”deniliyordu (150). **Şimdi** Ferhunde'ye, o da “dadi” diyordu (180).”Değil mi, Ferhunde bacısı?...diyordu (219). Evet **artık** bu yeni adın kullanılmasına az bir zaman kalmıştı (220).”

Hikâyede Ferhunde'nin hayal kırıklığını yansıtmak için karşıtlık bildiren bağlaçlardan faydalanılmıştır.

“**Oysa** günler aylar geçiyor, daha o beklenen şeyden haber gelmiyordu (103). **Oysa tüm** bu sevgilerle birlikte çocuk müjde getirmekte gecikiyor (147). En sonunda, işte gelin olmuştu (223). **Ama** saçlarını sarı, sapsarı, sırma gibi yapamamış, yapmak istememişti (224).” Metnin sondan bir önceki cümlesinde geçen ama bağlacı Ferhunde'nin yaşadığı hayal kırıklığına yapılan bir gönderimdir.

Metinde evin kızı Hasna ile Ferhunde arasındaki sosyal konum farkını gösteren ayırt edici bağlaçlar dikkat çekmektedir.

“Hasna'ya bir bayram için örneğin pembe ipekliden bir kumaş alırsa, Ferhunde için **de** bir yünlü **ya da** bir basma **ama** ne olursa olsun, pembe bir şey alınır (5). Bu **da** Ferhunde için benimsenmesiyle yetinilecek bir güvenceydi (6).”

1.2.2. Değişirim

Sözcükler ve sözcük grupları arasında yapılan biçimsel ilişkileri gösteren unsura değişirim denir. Metindeki bir unsurun yerini başka bir unsurun alması diye de

tanımlanmaktadır. Hikâyede biçimsel-sözlüksel bağdaşıklık ögelerinden değiştirim ögesine de yer verilmiştir.

“Bu çarşı dolaşmalarında hanımlara eşlik ediyor, işlenmiş terlik kutuları, türlü türlü kumaş paketleri, sırmalı bohçalar, havlular kollarının arasında biriktikçe bunların başkalarına taşınmasına izin vermeyerek, kucağınada taşan eşya ile hanımların arkasından koşuyordu (42). **Böyle** eve neler taşıdı! (44).” Son cümlede geçen **böyle** önceki cümlelerde anlatılanların yerini tutmuş tekrara düşülmemiştir.

“Sonra, iki yıl sonra, hayırlı bir sırada da, kuşkusuz sen de karşılığını görürsün (81). Kuşkulu bir durumda kalmaktansa **böyle** açık bir söz almak, daha hayırlıydı (86) O gün Ferhunde'nin başına ağrı geldi (110). Dilim dilim limon keserek kahveye batırdıktan sonar başına bağladı ve evin içinde akşama dek **böyle** dolaştı (111).”Son cümlede geçen böyle kelimesi, dilim dilim limon keserek kahveye batırdıktan sonar başına bağladı kelime grubunun yerini tutan bir değiştirim ögesidir.

Benzer bir değiştirim de aşağıdaki cümlelerde görüleceği gibi **öylesine** kelimesiyle yapılmıştır.

O, giden görücülerin, ne olursa olsun, kendisine de bir şey getireceklerinden, bu evin içinde dönen evlenme sorunundan kendisine de bir pay düşeceğine içten bir inançla güvenmişti (24). Bunu; onun da başkalarına söylemesi gerekmiyordu (25). Bu, **öylesine** doğal bir şeydi ki, söylenmesi doğallığını bozardı; değil mi ki Küçük Hanımdan ayrı tutulmuyor (26).

Son cümlede geçen **öylesine** kelimesi daha önceki cümlelerde anlatılan şeylerin yerini tutan bir değiştirim ögesi olarak kullanılarak aynı şeyler yeniden bir daha söylenmemiştir.

Onun; siyah siyah kısa kaşları, yumukca küçük siyah gözleri, çok fazla utandığı zaman donuk bir pembe kat altında dalgalanan keşmiri bir rengi, geniş omuzları altında gittikçe darlaşan gövdesiyle hoş bir boyu vardı (29).**Bütün bu toplamı**, eski kırılmış bir aynadan aşırarak özenle saklanan el kadar bir parçadan uzun uzun inceleyerek karar vermişti ki FerhundeKalfa, öyle yabana atılacak bir şey değildi (30).

Otuzuncu cümledeki bütün bu toplam ifadesi bir önceki cümlede sayılan özelliklerin tamamını ifade etmektedir. Bu sayede kısa anlatım yapılmış tekrardan kaçınılmıştır.

1.2.3. Sözcük İlişkileri ve Sözlüksel Bağdaşıklık

Metinde vurgu, pekiştirme, belirtme gibi amaçlarla “Bir sözlükbiriminin olduğu gibi yinelenmesi yanında, eşanlamlılık, sınıf üyesi gibi başka ögelerle birlikte kullanılması” (Uzun, 1995: 64) durumudur. Metinde, hiçbir dilsel yapı tek başına bir anlam taşımaz diğer dilsel yapılarla kurduğu ilişkiye ve etkileşime göre anlam kazanır. “Bir metnin anlamı, anlatıdaki bazı durumların, nesnelerin ya da kişilerin değişimi, dönüşümü ya da noktasal değişkenlikler içeren olayların anlatı boyunca yinelenmesiyle oluşur. Bu yinelemeler anlatı kişilerinin adları, benzer olayların değişik biçimde anlatı içinde geçmesidir” (Günay, 2007: 75). Bu nedenle de yineleme sözlüksel bağdaşıklığın temeli olarak kabul edilmektedir. (Uzun, 1995).

Yineleme bu metinde de çok kullanılan sözcük ilişkileri ve sözlüksel bağdaşıklık ögelerindedir. Anlatıcı aynı kelimeyi yineleyerek ve aynı kavram alanına giren kelimeleri sık sık kullanılarak hikâyede bütünlüğü sağlamıştır. Metinde kişiler Ferhunde Kalfa, Küçük Hanım Hasna, Efendi, Büyük Hanım ve gelin, evlilik, görücü, kısmet, düğün, çeyiz ve çocuk gibi evlilikle, düğünle ilgili kelimeler kimi zaman aynen kimi zaman da aynı kavram alanına giren kelimelerle tekrarlanmıştır.

Hikâye kahramanının ismi Ferhunde, hikâyenin hemen başında ilk kelime olarak geçer ve kırk yedi defa tekrarlanır, hikâyenin başlığı olan Ferhunde Kalfa ismi ise beş defa, Ferhunde Dadı ismi de üç defa ve bir defa da Ferhunde Bacı ismi aynı kişi için kullanılmıştır. Ferhunde isminin kırk yedi defa tekrarlanması metnin konusu, olay örgüsü hakkında fikir vermektedir.

Ferhunde, Küçük Hanım’la birlikte büyümüşü (1). Birlikte büyümüş olmak ayrıcalığı, **Ferhunde’ye** tüm ev halkı içinde özel bir yer, seçkin bir güçlülük vermişti (2). Kaç kez Efendinin ağzından duymuştu ki, **Ferhunde**; evin bir kızı gibidir (3). Onun için, Hasna’ya ne yapılırsa, kesinlikle bir benzeri, biraz daha az, biraz daha hafif olarak **Ferhunde’ye** de yapılırdı... (4). Hasna’ya bir bayram için örneğin pembe ipekliden bir kumaş alınırsa, **Ferhunde** için de bir yünlü, ya da bir basma ama ne olursa olsun, pembe bir şey alınırdı (5). Bu da **Ferhunde** için benimsenmesiyle yetinilecek bir güvenceydi (6). **Ferhunde!** Sen Hasna ile birlikte büyüdün (30). **Ferhunde** soluk almıyordu (73). **Ferhunde** anlıyordu (89). Demek, Küçük Hanım eskiyecek, ondan sonra çocuk doğuracak, daha sonra **Ferhunde** düşünülecekti? (113) **Ferhunde** artık sıkılmadı (126). **Ferhunde** artık bekleyemez olmuştu (148). **Ferhunde** o dakikaya kadar anlamamıştı (156). **Ferhunde** bu düğünde de koşacak kadar kuvvet buldu (208). Düğün günü, tüm ev halkının üstelemesine karşı koyamayarak **Ferhunde** süslendi; köşeye oturtuldu (222).

İlk altı cümle metnin ilk paragrafıdır, ilk paragrafta Ferhunde isminin bu kadar çok tekrarlanması da metnin konusunu ortaya koymaktadır. Bu paragraf aynı zamanda hikâyenin serim bölümüdür. “Olayın geçtiği yer yani dekor, bellibaşlı nitelikleri söylenerek bu bölümde tasvir edilir.Olayın şahısları, kahramanı en canlı iç ve dış görünüşlerle belirtilerek tanıtılır (Karaalioglu; 1982:351). İlk paragraftaki sözcüksel bağdaşıklık görünümü okuyucuyu anahtar kelimelere ve metnin konusuna ulaştırabilir düzeydedir. “Tema araştırmalarında anahtar kelimelerin tespiti çok önemlidir.Bir şiirin teması o şiire ustalıkla yerleştirilmiş olan anahtar kelimelerden yola çıkılarak rahatlıkla tespit edilebilir (Çıkla, 2013: 371).

İsimlendirmedeki değişiklik Ferhunde'nin sosyal konumunu da gösterir. Hasna ile aynı evde, evin kızı gibi büyürken Ferhunde, Hasna evlenip onunla birlikte giderken Ferhunde Kalfa, Hasna'nın çocuğu Sabit Bey'e bakarken Ferhunde Dadı, Sabit Bey evlendikten sonra da Ferhunde Bacı olmuştur.

“Ona artık “**Ferhunde Kalfa**” değil, Sabit Beyin dadısı deniliyordu. Bu ad, başka ağızlara da geçerek yavaş yavaş “**Ferhunde Dadı**” diye tanılır oldu ve bu sanki onu yirmi yıl yaşlandırdı (56). Değil mi,Ferhunde **bacısı**?...diyordu (219).”

Ferhunde'nin Küçük Hanımdan ayrı tutulmaması Ferhunde'nin kendisini Hasnayla bir tutması, Ferhunde'den sonra en çok tekrarlanan isimin Küçük Hanım ve Hasna olmasını açıklamaktadır. Metinde Küçük Hanım yirmi dört Hasna da on bir defa tekrarlanmıştır. Küçük Hanım ve Hasna için metnin ilerleyen bölümlerinde gelin hanım, yeni gelin kelimeleri de kullanılır.

Sonra **Küçük Hanım** önde, Ferhunde Kalfa arkada, görücülerin yanına çıkılırdı (15). Kahveleri verdikten sonar Ferhunde gider, ta **Küçük Hanımın** sandalyesiyle aynı sırada bir yerde gözlerini indirerek, içten bir utanmayla kızarak, ta kalbinden gelen bir titremeye elinde kahve tepsisi bekler; burada beş on dakika **Küçük Hanımla** birlikte görücüye çıkmış bir kız hayatı yaşardı (16). Şimdi **Hasna**, yabancı bir eve gidiyor (79). **Hasna Hanım**, gelin olurken yirmisindeymiş (203).Onun **Küçük Hanımdan** iki yaş büyük olduğunu söylerlerdi (204).

“Yazar, hikâyesinde Ferhunde Kalfa'nın ümitlerini, hayallerini, kırınlıklarını ayrıntılı olarak tasvir etmiş, bunu yaparken ayna, saç, çarşıdan alınan eşya gibi maddi unsurları, duygu ve mana yüklü semboller olarak kullanmıştır” (Kaplan, 1979: 46). Bu semboller de sık sık tekrarlanarak metnin bütünlüğü sağlamıştır. Saç ve Ferhunde'nin saçla ilgili hayali metin boyunca yinelenir.

Küçük Hanım'ın yalnız bir şeyini kıskanırdı (31). Evet, bu gerçeği kendi kendine karşı da belirtmişti; açıkca, sözü çevirmeksizin, kıskanırdı: **Sarı saçları...** (33)Kaşlara, gözlere, tene o kadar önem vermezdi. Bunlar için hep kendisinde denk değerler, üstünlükler bulurdu. Oysa **saçlar...**(35) Ah yapabilse; onları değiştirmek, bu kara şeyleri **sarı, sapsarı, sırma** gibi yapmak elden gelse! (36). Demek o kadar zamandan beri beklenen mutluluk dakikası gelmişti (162). Demek o artık gelin olabilecek ve şimdi aralarında bir kaç **beyaz tel** görülen **saçlarını**, bu kara şeyleri **sarı, sapsarı sırma** gibi yapabilecekti (163). Sonra gider, gizlice bir aynada **saçlarını** yoklardı: Bir, iki, üç... (171). Ferhunde'nin omuzları daha çok çöküyor, adımları daha çok ağırlaşıyor, şakaklarında **gittikçe beyaz teller** çoğalıyordu (178). Ama zaman geçiyor **beyaz teller**, sönmeyen bir inatla çoğalıyor ve Ferhunde, daha bekliyordu (195). Bu düğün de geçmiş, aylar yine aralıksız zincirini sürükleye sürükleye Ferhunde'nin **saçlarına bir kar tabakası** daha eklemişti (212). İkisi de Ferhunde'ye sarıldılar, sarkık yanaklarından öptüler; **beyaz**, artık **bembeyaz** olmuş **saçlarını** okşadılar (215). En sonunda işte gelin olmuştu (223). Ama **saçlarını sarı sapsarı sırma** gibi yapamamış, yapmak istememişti (224). Çünkü onlar, artık siyah değil; **beyaz bembeyaz**, ipek gibi **beyazdı** (225).

Ferhunde'nin evlilik umudunun belgesi olan kâğıt kelimesi de kimi zaman aynen kimi zaman da kelime grubu şeklinde tekrarlanarak Ferhunde'nin hayal kırıklığı okuyucuya yansıtılır.

Çocuğun elinden **kâğıdı** alarak, Efendisi'nin ayaklarına kapandı... (161). Bu **kâğıt parçası**, bütün hulya güçlerini canlandırmış, tazelemişti (169). Artık tüm dünyaya da **o kâğıt parçasına** da küstü (176). Yıllardır bir yana bırakılan o artık **eskimiş, sararmış, yazısı donuklaşmış kâğıt parçasını** çıkararak üzerine kapandı; ağladı, ağladı (221).

Metinde “hayırlı bir sırada” ifadesi iki defa aynen üçüncü tekrarda ise “uğurlu bir sırada” tekrarlanarak hikayenin bütünlüğü sağlanmaya çalışılır. “Sonra, iki yıl sonra, **hayırlı bir sırada** da, kuşkusuz sen de karşılığını görürsün (81). “**Hayırlı bir sırada**” sözünün amacını da anlamıştı (90). Ona her çeyizlik cariye gibi,”Kalfa! Kalfa!”diyorlar ve Ferhunde Kalfa, çevresinde yükselen bu saygı seslenişleri arasında, bir iki yıl sonra “**Uğurlu bir sırada** yapılacak düğünün tadınının öncülüğünü bugünden duyarak, düğün evini sevinç ve telaşla dolduruyordu (100).

Hikâyede görücü, evlilik, çeyiz, gelin, damat, güveyi, kahve; ipekli, yünlü basma kumaş; yasmak, ferace, elbise; gebe, bebek, çocuk, zıbın, gömlek, beşik, ninni; kalfa, bacı, dadı, lala aynı çağrışım alanına giren kelimeler sıkça kullanılarak bağdaşıklık gerçekleştirilmiştir.

1.2.4. Eksilti

Metindeki bir ögenin metnin anlamını bozmadan metinden çıkarılmasıdır. Böylece gereksiz tekrarlar yapılmayarak zaman ve emek kaybı önlenir. Eksilti en çok kullanılan bağdaşıklık öğelerindedir. Bir bağlam içinde eksilti anlatımdan söz edilebilir. Eksilti anlatımda anlamın kaybolmaması önemlidir. “Eksilti yapıların gerek dilbilgisel açıdan gerekse mantıksal açıdan doğru kurulmuş olması gerekir” (Günay, 2007:83). Atasözleri, deyimler ve özdeyişler eksilti anlatımın güzel örnekleridir. Her dilin kendine göre eksilti anlatım yapıları bulunmaktadır. Türkçenin çeşitli eksilti anlatım kullanımları bulunmakla (Uzun, 1995; Günay, 2007) birlikte çoğunlukla metinlerde özne, tamlayan ve yüklem *eksilti* yapıların kullanıldığı görülmektedir (Özkan, 2004).

“Bu, öylesine doğal bir şeydi ki, söylenmesi doğallığını da bozardı; değil mi ki (**Ferhunde**) Küçük Hanımdan ayrı tutulmuyor.”(26).

“Kaşlara, gözlere, tene o kadar önem vermezdi (33). Bunlar için hep kendisinde denk değerler, üstünlükler bulurdu (34). Oysa saçlar (**için üstün değer bulamazdı** (35).”

“Bir yıl da yazı burada geçirdik (120). Demek dört yıl oluyor (**Hasna evleneli**)... (121). Dört yıl (**Hasna evleneli**) (123). Küçük Hanım, daha yeni gelinliğini bilecek! (122).”

Daha (**çocuğun doğmasına**) ne kadar var, Küçük Hanım?.. Şimdi (**hamileliğine**) sekiz ay mı oldu (138)? Daha (**doğuma**) bir ay var; tam otuz gün var desenize” (140). (**çocuğu**) Sevsinler de (**çocuğu**) sevsinler! Kendine göre (**çocuğun**) çamaşırları da varmış (146)...Dadı! Bugün seninle nereye gidiyoruz, biliyor musun? dedi (196), Sabit’e kız bulmaya... (**gidiyoruz**). (197).

1.2.5. Zaman-Görünüş-Kip

Bağdaşıklığın önemli ölçütlerinden biri de metinde bulunan zaman ve görünüş ifade eden unsurlardır. “Dilbilgisel zaman, görünüş ve kip metindeki bağdaşıklık örgüsünü destekleyen kavramlar olarak düşünülmektedir” (Uzun, 1995: 65). Türkçede zaman, görünüş ve kiplerin işlevini gösteren unsur yüklem aldıkları eklerdir. Okuyucu metindeki yüklemelerin aldığı kiplere bakarak dilek, gereklilik gibi durumları görebilir.

İncelenen metinde genellikle zaman belirten haber kipleri kullanılmıştır. Hikâyenin ilk cümlesi öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi ile başlayıp öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesiyle bitmiştir. Bu zamanın kullanımı hikâye türünün özelliğine uygundur.

Metinlerdeki zaman kullanımında basit ve birleşik zaman kullanımı da ayırt edici bir özellik olarak kabul edilmektedir. Hikâyede Ferhunde'nin evlilik beklentisinin anlatıldığı bölümlerde şimdiki zamanın hikâyesinin kullanımı dikkat çekicidir. Bu kullanımla anlatıcı kahramanın duygularındaki sürekliliği göstermiştir, başka bir deyişle Ferhunde, hâlâ evlenmek için beklemektedir.

Artık zavallı kalbi ayaklanmaya **başlıyordu** (112). Artık titizleşiyor, olmayacak nedenlerle kavgalar yaratıyor, Damat Bey biraz yüksek sesle bir şey söylese, yukarıya çıkıp saatlerce **ağlıyordu** (114). Bu bekleme heyecanı onu sarartıyor, güçten **düşürüyordu** (141). Artık tüm yaşamı, hastalıklı bir sinirlilik içinde **geçiyordu** (142). Hesabı çıkaramıyor, bu yılları birbirine ekleyerek, o korkunç sayıyı bulamıyordu (206).

Görüldüğü gibi -yor eki hem sürekliliği hem de bitmemişliği yansıtmaktadır.

Metinde Ferhunde'nin umutsuzluğa düştüğü durumlar, bitmişlik görünüşüyle yansıtmıştır.

“Bu belirsiz karşılık onu nasıl **üzdü** (130). Bu iki vurucu olay, Ferhunde'nin emellerindeki son kuvveti de **ezdi** (175). Artık tüm dünyaya da, kâğıt parçasına da **küstü** (176). Bu gece odasına **kapandı** (210).”

Hikâyede çoğunlukla öğrenilen geçmiş zamanın, görülen geçmiş zamanın, şimdiki zamanın ve geniş zamanın hikâye birleşik zaman çekimlerine, zaman zaman da olayların aktarımında basit zamanlara yer verilmiştir.

Ferhunde, Küçük Hanımla birlikte **büyümüştü** (1). Küçük Hanım'ın yalnız bir şeyini **kıskanırdı** (31). Ne iyi **olacaktı** (216). O gün Ferhunde'nin başına ağrı **geldi** (110). Dilim dilim limon keserek kahveye batırdıktan sonra başına **bağladı** ve evin içinde akşama dek böyle **dolaştı** (111).

Hikâye üçüncü kişi ağzından anlatıldığı için o dili kullanılmıştır. Kahramanın duygularının anlatımı.

2. Tutarlılık

Tutarlılık önemli bir metinsellik özelliğidir. En kısa şekliyle metindeki mantıksal bağlantı (Uzun, 1995) diye tanımlanmaktadır. Metinde iletilmek istenen konu ve mesaj anlamsal

ve mantıksal bir bütünlük içinde okura sunmalıdır. Bunun için yazar iletmek istediği düşüncesini uygun bir konuyla, düşüncesini destekleyen yardımcı düşüncelerle ve uygun bir planla bütünlük içerisinde aktarabilmelidir.

Bir metnin tutarlılığı metindeki bilgilerin öncekilerle bağlantılı olması onu çeşitli yönlerden desteklemesiyle gerçekleşir. Metnin kurgusu, düzeni yani planı da metnin tutarlılığını sağlayan önemli bir özelliktir. Aynı şekilde yazarın söylemek istediği her şeyi eksiksiz söyleyebilmesi de metin tutarlılığı için aranan özelliklerden biridir. Bunların dışında metnin anlam olarak da tutarlı olması için metinde birbiriyle çelişen, birbirinin tersi ifadelere yer verilmemesi gerekmektedir (Günay, 2007: 117-121).

Hikâye kahramanının adı hikâyenin başlığı olmuştur. Okuyucu bu başlığı okuyunca olayın bu kahraman etrafında döneceğini anlar. Hikâyenin ilk cümlesinin ilk kelimesi de hikaye kahramanının adı Ferhunde'dir. Yazar hikâyenin giriş bölümünde Ferhunde'nin sosyal konumunu belirtir. Ferhunde Küçük Hanım Hasna ile birlikte büyütülmüştür. Ferhunde kaç defa da Efendinin ağzından "evin kızı gibidir" sözünü işitmiştir. Hikâyedeki bütün olay bu "evin kızı gibidir" sözü etrafında döner. Yazar bu "gibi"nin gizlediği eşitsizliği çok güzel gösterir (Kaplan, 1979: 42). Fakat Ferhunde bunu göremez, o efendinin sözüne aldanarak hayaller kurar. Ferhunde'nin hayatı evin kızı Hasna'nın hayatına göre şekillenir. Hasna'nın hayatı doğrudan Ferhunde'yi etkiler. Ferhunde Hasna'nın hayatında görülen her mutlu olaydan kendine de bir pay umar ama "evin kızı" ile "evin kızı gibi" olmanın hayal kırıklığını yaşar. Hikâyedeki temel olay Ferhunde'nin ne zaman evleneceği, hayalini gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğidir. Bu bağlamda hikâyeyi beş bölüme ayırmak mümkündür. Birinci Bölüm; Hasna'ya görücülerin gelmesi/ Ferhunde'nin bu görücülerin kendisine de bir evlilik getireceği hayalini kurduğu bölümdür. Bu bölümde evin kızı gibi olduğu söylenen Ferhunde Hasna'ya gelen görücülerin bir gün kendisine de geleceğini hayal eder.

O, giden görücülerin, ne olursa olsun, kendisine de bir şey getireceklerinden, bu evin içinde dönen evlenme sorunundan kendisine de bir pay düşeceğine içten bir inançla güvenmişti (24). Bunu; onun da başkalarına söylemesi gerekmiyordu. Bu, öylesine doğal bir şeydi ki söylenmesi gerekmiyordu (25).

Bu bölümde yazar Küçük Hanım Hasna ile Ferhunde arasındaki ayrımı "Onun için, Hasna'ya ne yapılırsa, kesinlikle bir benzeri, biraz daha az, biraz daha hafif olarak Ferhunde'ye de yapılırdı... (4). Hasna'ya bir bayram için örneğin pembe ipekliden bir kumaş alınırsa, Ferhunde için de bir yünlü, ya da bir basma ama ne olursa olsun, pembe bir şey alınır (5). Bu da Ferhunde için benimsenmesiyle yetinilecek bir güvenceydi (6) diyerek belirtir.

Ferhunde ise Hasna ile benzerliği ancak renkte yakalamaya çalışır. “Alışkanlık edinmişti: Ne olursa olsun giyinişini Küçük Hanımınkine benzetmeye çalışırdı (12). Bugün Küçük Hanım görücülere yeşil mantinlerle çıkacak,öyle mi? (13) Ferhunde çabucak karar verirdi: O da tişre basmalarını giyecek... (14).

Ferhunde'nin sosyal konumu düşünülürken Ferhunde'nin Hasna'yı örnek alması gayet doğaldır ama kendini Hasna ile kıyaslaması, kıyaslamayı “eski kırılmış bir aynadan aşırarak odasında özenle saklanan el kadar bir parçadan” yapması kendi sosyal konumunun farkında olmadığını göstermektedir ve yazar özenle seçtiği bu imgeyle Ferhunde'nin hayal kırıklığı yaşayacağı duygusunu okuyucuya vermeye çalışmıştır. Böylece ilerleyen bölümlerde Ferhunde'nin yaşadığı hayal kırıklıkları anlamlandırılabilir. Bu bölümde Ferhunde'nin saçlarıyla ilgili “Ah yapabilse; onları değiştirmek, bu kara şeyleri sarı sapsarı, sırma gibi yapmak elden gelse!” isteği ileriki bölümlerde tekrarlanarak bağlantı kurulmuştur.

İkinci Bölümde Hasna'nın düğünü ve Ferhunde'nin kendi düğünüyle ilgili hayalleri, beklentileri ve Hasna ile yeni bir eve gitmesi anlatılır. Birinci bölümde “evin kızı gibidir”, “Küçük Hanımla ayrı tutulmuyor” sözlerine inanan Ferhunde Hasna'nın düğünü de kendi evlenme hayalinin müjdecisi olarak görür. Birinci bölümde “Kaç kez Efendinin ağzından duymuştu ki, Ferhunde; evin kızı gibidir” sözü ikinci bölümde de yine Efendi'nin ağzından “Ferhunde! Sen Hasna ile birlikte büyüdün. Seni, şimdiye dek ondan ayrı tutmadım.” şeklinde tekrarlanarak bölümler arasında bütünlük sağlanır. Hasna ile birlikte gönderilen Ferhunde'ye “hayırlı bir sırada, kuşkusuz sen de karşılığını görürsün” denilerek onun evlilik umudu beslenir.

Üçüncü bölüm Ferhunde'nin “hayırlı bir sırada” sözünün anlamını kendi kendine “Ne olacak? Küçük Hanımın bir çocuğu doğunca...” diye yorumlamasıyla başlar. Artık Ferhunde'nin günleri Hasna'nın çocuğunun olmasını beklemekle geçer. İkinci bölümdeki “hayırlı bir sırada” sözü bu bölümde “uğurlu bir sırada” şeklinde yinelenerek Ferhunde'nin düğün hayali vurgulanır. Birinci bölümde Hasna'ya görücü gelmesini, ikinci bölümde Hasna'nın düğünü kendi düğününün bir müjdecisi gibi gören Ferhunde, çocuğun doğumunu da kendi düğününün habercisi sayar. Bu durum yine Efendinin ağzından duyulur ve bunun belgesi bir kâğıt Ferhunde'ye verilir. “Çocuğun elinden kâğıdı alarak, Efendisinin ayaklarını kapandı”. Bu kâğıt imgesi ilerleyen bölümlerde tekrarlanarak hem bölümler arası bağlantı sağlanacaktır. Damat Bey de “Seni gelin etmek de benden... Sabit'i çabuk büyüt... Okula verelim de... dedi.” sözüyle Ferhunde'nin kurduğu evlilik hayali desteklenir. Ferhunde bu bölümde de diğer bölümlerdeki tavrını sergiler. Hasna'nın düğününde yapılacak işleri kimseye bırakmayan Ferhunde çocuğun bakımını da kimseye bırakmaz kendi üstlenir. Birinci bölümdeki Ferhunde'nin saçlarını sarı sapsarı yapma hayali bu bölümde de “Demek, o kadar zamandan

beri beklenen mutluluk dakikası gelmişti. Demek o artık gelin olabilecek ve şimdi aralarında bir kaç beyaz tel görülen saçlarını, bu kara şeyleri sarı sapsarı, sırma gibi yapabilecekti şeklinde tekrarlanarak bölümler arası bağlantı kurulur.

Dördüncü bölüm, üçüncü bölümde geçen Damat Bey'in "Seni gelin etmek de benden... Sabit'i çabuk büyüt... Okula verelim de" sözüne bağlantılı olarak "Sabit'in okul işi, iki büyük yasa karıştı. Büyük Efendi ile Büyük Hanım birbirinin arkasında, düğünün önüne yıllar boyu sürecek engel çekerek, aileyi yasta bıraktı." sözüyle önceki bölüme bağlantı kurularak başlar. İlerleyen cümleler "düğünün önüne yıllar boyu sürecek engel çekerek" sözünün açılımını ortaya koyar. Bu engel Ferhunde'nin hem hayallerine hem de fiziksel görüntüsüne yansır. Önceki bölümlerde geçen saç ve kâğıt imgesi bu bölümde de tekrarlanır. "Bu iki vurucu olay Ferhunde'nin emellerindeki son kuvveti de ezdi. Artık tüm dünyaya da **kâğıt parçasına** da küstü." "Ama zaman geçiyor; **beyaz teller**, sönmeyen bir inatla çoğalıyor ve Ferhunde, daha bekliyordu." Diğer bölümlerle bağlantılı olarak bu bölümde de Ferhunde'ye görücülerin gelmesi, Ferhunde'nin evlilik umudunun canlanması ve Sabit'in evliliği ele alınır.

Son bölüm yaşanan olayların Ferhunde üzerindeki etkilerini anlatan cümleyle başlar. Bir önceki bölümün girişinde ifade edilen "düğünün önüne yıllar boyu sürecek engel" ifadesi bu bölümde "Bu düğün de geçmiş, aylar yine aralıksız zincirini sürükleye sürükleye Ferhunde'nin saçlarına bir kar tabakası daha eklemişti" şeklinde tekrarlanarak bölümler arası bağlantı kurulur. Sabit'in doğacak çocuğunun bacısı olacak Ferhunde, sonunda evlenir ama saçlarını sarı sapsarı yapamaz çünkü onlar siyah değil, beyaz, bembeyaz ipek gibi beyazdır. Ferhunde'nin evlilik ve saçlarını sarı sapsarı yapma hayali bölümlerde tekrarlanarak tutarlılık sağlanmıştır.

Görüldüğü gibi hikâyenin birinci bölümünde verilen bilgiyle ilintili olarak diğer bölümlerdeki olaylar gelişir ve hepsi birinci bölümde verilen bilgiye dayanır. Hikâyedeki bütünlük birlik de "Ferhunde evin kızı gibidir" sözüyle sağlanır. Bunun için yazarın Hasna ile Ferhunde'nin hayat hikâyelerini birlikte ele alması mantıklıdır. Benzer şekilde tekrarlanan saç imgesiyle de tekrarlanarak bölümler arası bağlantı kurulmuştur.

Duygu, düşünce ve hayallerini kimseye anlatamayan, kendi içinde saklayan Ferhunde Kalfa'yı yazar, kendi üslubu ile konuşturur. "Yazar olmasa, o kendi halini kimseye anlatamaz. Bundan dolayı, Ferhunde Kalfa'nın durumunu ve ruh hallerini anlatmak görevini yazar yüklenir. Ferhunde Kalfa hikâyesinde yazar, adeta onun avukatıdır. Kahramanın dış ve iç halini bize o anlatır" (Kaplan, 1979: 43). Bu durum kahramanın sosyal konumuyla tutarlılık göstermektedir. Bundan dolayıdır ki hikâyede dış mekana yer verilmemiştir. "Hikâyenin esası Ferhunde Kalfa'nın ruh halleri, kaderi, geçen zaman olduğu için buna lüzum da yoktur" (Kaplan, 1979).

Sonuç

Ferhunde Kalfa hikâyesinin metinselliğin önemli ölçütlerinden biri olan bağdaşıklık özelliğini taşıdığı görülmektedir. Kişi adları, gösterme adları, dönüşlülük adları, gösterme sıfatları öncül-bağımsız gönderim öğeleri olarak kullanılmıştır. Özellikle kişi adları ve gösterme adlarıyla yapılan çok sayıda gönderim dikkat çekmektedir. Art gönderim unsuru olarak iyelik ekleri ve kişi ekleri önemli yer tutar. Ardıl-bağımlı bağdaşıklık öğelerinden ise iyelik ekleri, belirtme durumu eki, ilgi ekleri ve kişi ekleri bağdaşıklık ögesi olarak çokça kullanılmıştır.

Metinde en çok sözcük ilişkileri ve sözcüksel bağdaşıklık ögesine yer verilmiştir. Özellikle Ferhunde, Hasna ve Küçük Hanım kelimeleri sıklıkla kullanılarak, aynı çağrışım alanından sözcükler seçilerek metnin bütünlüğü sağlanmıştır. Hikâyenin başlığının Ferhunde Kalfa olması, hikâyenin Ferhunde kelimesiyle başlaması ve en çok kullanılan kelimenin Ferhunde olması etkili bir bağdaşıklık ögesidir.

Metinde diğer bağdaşıklık ögesi olan değiştirm ve eksiltili anlatıma yer verilerek gereksiz tekrardan kaçınılmıştır. Aynı zamanda hikâye türü geriği metinde çoğunlukla öğretilen geçmiş zamanın hikayesi kullanılarak süreklilik ve bitmemişlik görünüşü yansıtılarak kahramanın beklentisinin sürdüğü vurgulanmıştır.

Ferhunde Kalfa hikâyesi konu, tema, olay, kişiler plan ve üslup yönünden bütünlük gösteren tutarlı bir metindir. Hikâyenin bölümlerinde birbiriyle örtüşmeyen birbirini tamamlamayan ve gereksiz bilgiler yer almaz, verilen her yeni bilgi daha önce söylenenlerle ilgilidir ve onlara katkı sağlar. Hikâyenin kurgusunun sağlamlığı hiçbir şeyin rastgele olmaması onu tutarlı bir metin yapmaktadır.

Bağdaşıklık, bir yazının metin olmasını sağlayan, metin içi ilişkileri kuran metinselliğin temel ilkelerindedir. Bu yüzden de “Metin, bağdaşık tümce dizilişleridir ya da metin birden çok tümceciğin kendi içindeki bir bağıntısı ve ilişkisi ile oluşmuştur”(Günay, 2007: 74) diye tanımlanmaktadır. Ferhunde Kalfa hikâyesi bağdaşıklık özelliklerini taşıdığı için metin olarak kabul edilebilir ve metin dil bilim incelemelerinde değerlendirilebilir. Bir metnin bağdaşıklığı aynı zaman da o metnin tutarlılığını da sağlar. “Metindeki bağdaşıklık bağları metnin içerik şemasını oluşturan düşünsel bağları belirginleştirir; düşünsel bağlar da metnin tutarlılığını gösterir ”(Dilidüzgün, 2010: 31). Bir metnin tutarlılığı ancak iyi bir düzenlemeyle sağlanabilir. Tutarlı bir metinde söylenmesi gereken her şey eksiksiz söylenirken gereksiz hiçbir şey söylenmez. Bu bakımdan tutarlı bir metin kabul edilebilir ve kolay anlaşılabilir. Ferhunde Kalfa hikâyesinin tutarlı olması onun kabul edilebilirliğini ve okunmasını sağlayacaktır.

Ferhunde Kalfa hikâyesi Türkçe ve edebiyat derslerinde metin olarak kullanılırsa öğrenciler metin kavramını ve metinselliğin önemli iki özelliği olan bağdaşıklık ve tutarlılığı öğrenebilir ve kendi metinlerini de bu özelliklere dikkat ederek düzenleyebilirler. Yine bu metin dil bilgisi çalışmalarında özellikle kelime türlerini öğretiminde çok etkili olarak kullanılabilir.

Kaynaklar

- AYDIN, İ. (2012). “İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nın ‘Duygular’ Temasında Yer Alan Okuma Metinlerine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım”. *Turkish Studies*, S: 7/3, s. 381-407.
- ÇIKLA, S. (2013). *Cahit Sıtkı Tarancı’nın Şiirlerinin Mono-Thematique’i ve Etymon Spirtuel’i Üzerine Bir Araştırma. Doğumunun 100.yılında Uluslararası Cahit Sıtkı Tarancı Sempozyumu*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- DİLİDÜZGÜN, Ş. (2010). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi*. İstanbul: Morpa.
- GÜNAY, D. (2007). *Metin Bilgisi*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- HUYUGÜZEL, Ö. (1995). *Halit Ziya Uşaklıgil*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- KARAALIOĞLU, S. (1982). *Kompozisyon Sanatı*, İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları.
- KAPLAN, M. (1979). *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KOLCU, A.İ. (2005). *Servet-i Fünun Edebiyatı*, Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- ÖZKAN, B. (2004). “Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner’in “Onikiye Bir Var” Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:13/1, s. 167-182.
- UŞAKLIGİL, H. Z. (1974). *Bir Yazın Tarihi*. İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları.
- UZUN, L. (1995). *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*. Ankara: Simurg Yayınları.